

BÉKÉS MEGYEI NÉPHAGYOMÁNYOK RÓZSA SÁNDORRÓL

SZABÓ FERENC

Az egész Alföld kimeríthetetlen tárháza a Rózsa Sándort idéző törtéreteknek. A híres szegedi betyárt a nnyira a legtipikusabbnak számítja a népfelfogás, hogy gyakran más szegénylegények kiemelkedő tetteit is az ő nevéhez fűzi. Nagy hírnevére jellemző, hogy minden régi csárdát az ő búvóhelyének tartanak, egy-egy szavát, mozdulatát pontosan felidézik ma is. A Rózsa Sándorral találkozó parasztember számára életreszóló esemény, családi legenda forrása lett a betyárvezér testvéri magatartása, esetleges ajándéka.

Az itt közölt visszaemlékezések Orosháza környékén kerültek feljegyzésre, 1956, 1957 és 1958 nyarán.

*

Az elbeszélésekben még nyoma van Rózsa Sándor szabadságharcos küzdelmeinek is. »Negyvennyócba itt járt a vásárhelyi pusztán, toborozni az embéret a csapatába. Nagypám ott vót pásztor, odamént hozzájuk Rózsa Sándor, oszt névrű szóllígtatta a bojtárokat: Gyere Miska, nem bánod még! Pista, tē is gyüssz, ugyē? A leginyék mentek is. Nagypám még csak kérdēzte a számadót, hogy ki ez, de a számadó nem szót sēmit, mert ha ott vót, nem vót szabad kimondani a nevit a Rózsa Sándornak.«¹ »Össze is szédēt egy regiment katonát, uriembēr komēndása is vót.«²

Rózsa Sándor egyébként külsőre »közepesné kicsit alacsonyabb vót, szilés válla, fekete bajússza, hátrafésűtt, válligiró haja vót. Búgyócsgatya vót rajta, még csizma, ezüstgombos kik mellíny, árvalányhajás, magyar pörgekalap«.³

Szegedi szempontból különösen érdekes az, amit Kondoroson mesélnek: »Éccēr Szegedébe, a színházba, Rózsa Sándorrú akartak jáccani. Ű ezt megtutta, odamént az embereivē és közbeszót a játékba: Csōnd! Akinek ékszēre, órájja van, hozza ide! Mikor összeszēttek az ékszēret, órákat, Rózsa Sándor aszonta: No most igazán Rózsa Sándor jáccott! Tizenöt pērcig sēnki sē mozdujjon, mer méghal! Avvā emēntek.«⁴

¹ Fekete Sándor, 77 éves, fm. Orosháza, közlése.

² Kovács Pál, 89 é., fm. Kondoros.

³ Fekete Sándor közlése. Érdekes, hogy az 1853-ban készült hivatalos személyleírás adataival nem sokban egyezik meg, inkább a népi felfogás tükrözője. Vö.: Gyulai Áll. Levéltár, 148/1853. kir. bizt. eln. sz. akta, vagy: Markó Árpád: Az igazi Rózsa Sándor, Magyarország, 1927. jan. 21. sz. 4. l.

⁴ Lehoczky János, 80 éves fm., Kondoros. Bizonyos fokig emlékeztet Móricz regényének a szegvári bárlól szóló fejezetére; lehet, hogy annak hatására keletkezett.

A híres betyárvezér nagy tekintélyére jellemző eset: A szarvasi kismemesek, köztük egy Ruzsicska nevű is, orgazdasággal foglalkoztak. Egyszer Veszekát, Rózsa Sándor bizalmas emberét, üldözőbe vették a pandúrok és Veszekát beszökött Ruzsicska tanyájára, ott pedig elrejtőzött egy szárkúpban. A tanyagazda 9 éves fia a tanyához érkező pandúroknak elárulta volna Veszekát, de szóhoz sem tudott jutni, mert szándékát sejtve, apja egy csapással agyonütötte. A perzekutorok Ruzsicskát azonnal vasraverték, de azoktól nem félt, tudta, hogy Rózsa Sándor úgymint kiszabadítja. Veszekát a kavarodást kihasználván »elillant«.⁵

Bartucz István édesapja béres volt hajdanán a vásárhelyi pusztán. »Rózsa Sándorékát zavarták a perzekutorok, oszt beménekűtek abba a tanyába, ahun apám szógált. A lovuk már tőjjessenn kiát (»kiállt« = kifáradt. Sz. F.). Gyorsan a gazda lovaibú nyergétek nekik apámék, úgy asztán észaladtak könnyen a csöndbiztos elü«.⁶

Az egyszerű, dolgozó nép és Rózsa Sándor szoros kapcsolatáról, egybeforrottságáról tanúskodó emlékezések a betyár jószívűségéről, bőkezűségéről is beszélnek. Szarvason egyik adatközlőnk nagyapja csósz volt, és amikor havonta egyszer a környéken megjelent Rózsa Sándor, a csósz kényeret, szalonnát tett egy zsákba és rendszeresen elvitte a betyároknak. Nem is maradt jutalmazás nélkül. Rózsa Sándor megkérdezte tőle: »No, milyen lovad van, Isván?« »Hát bizon, csak egy rossz van, Sándor!« — felelt a csósz. »No, itt van egy szép ló, csak né mond sünkinek!« Ilyen alapon a csósz egészen »megszötte magát«, kissé kikecmergett a szegénységből. A jó lovat ugyanis mindig eladta és rosszabbat vett helyette, így pénze maradt.

Rózsa Sándor tudta, hogy »a szegény ember csak görbe hátat tud szerezni, fődét nem«, ezért segítette, védte minden módon a nincsteleket. Gyakran hangoztatta: »Én nem bántok sünkit, vér nem tapad a kezemhő!«⁷ A parasztokat sanyargató ispánokat, gazdatiszteket ő tanította meg tisztességre, emberségesebb bánásmódra. »Ha megütött valakit az intiző, az embérek mingyá szótak Ruzsa Sándornak. Az osztán emént: az intizőhő, oszt csúnyán megverte. Aszonta neki: Tudd még, nekéd hogy esik a veris, oszt többet né báncsd a kényérkeresődet!«

Az urakkal szemben a könyörtelen paraszti igazságtevés bajnoka volt a betyárvezér, a nép fiaival azonban nagyon testvériesen bánt. Molnár Imre most is boldogan emlékszik vissza arra, hogyan találkozott többször is Rózsa Sándorral. »Apró gyerek vótam még, de má elállítottak pástornak a vásárhelyi pusztára, egy gazdáhó. A városra (Vásárhelyre. Sz. F.) mentünk a Kakasszik ere felé, oszt ott az eggyik nagy bodzafa alatt út Sándor bácsi, főszte a paprikást. Mikor odaírtünk, a gazda szót nekem: É né felejes ám köszönni Sándor bátyádnak! Köszöntünk is neki, ű is megbökte a kalaptya szilit.« »Máskor még kin vótam a disznókká legétetni, oszt megláttam Sándor bácsit. Akkor is ippen főzött, hárman vótak ott, a lovuk ki vót kötve. Meglátott ű is, oszt odahívott: No, kisfiam,

⁵ Kovács György, 56 éves, fm. Kondoros. Az »elillant« kifejezés általánosan használt volt a betyárok megszökésére.

⁶ Bartucz István, 93 éves fm. Hódmezővásárhely.

⁷ Kuljár Ignácné, 60 éves, házt. Árpádhalma.

gyere, egyé! Nem vagyok én éhös! — montam. Gyere csak, né kínátosd magad! Még kő enni, akkor embër lészö! — monta ú. Ere odamëntem. Nagyon jó paprikást főzött, asszony nem tud olyat! Mikor megëttük, még bort is adott. Monta, hogyha máskor ára mëgyék, né fijjek tülle, mënynek csak oda hozzá.⁸

⁸ Molnár Imre, 92 éves, fm., Orosháza-Rákóczi telep. Az életkor alapján ítélve Molnár Imre nem találkozhatott Rózsa Sándorral, mert mire 5—6. éves lett, a híres betyárt már végleg befogták. Az esetet vagy szüleitől hallotta, vagy más betyárral történt, akit ő Rózsa Sándornak hisz. Élénk fantáziájú ember lévén, ő maga is alkothatta a történetet, amely azonban ebben az esetben is jellemző, mivel a néphit alapján keletkezett.